OIKEUSMINISTERIÖ
Vaalijohtaja Arto Jääskeläinen

LAUSUNTO
28.9.2017

LAUSUNTO EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE KUULEMISEEN 29.9.2017 klo 9

Asia: Valtioneuvoston demokratiapoliittinen toimintaohjelma (O 18/2017 vp.)

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt allekirjoittaneelta lausuntoa kolmesta asiakokonaisuudesta:
1. Eduskunnan ponnessa (EK 14/2015 vp) tarkoitetusta eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistamisesta,
2. Perustuslakivaliokunnalle 26.9.2017 annetuissa lausunnoissa mainituista ehdotuksista koskien
a) äänestäjän mahdollisuutta äänestää vaaleissa pelkästään puoluetta (Borgin, Paloheimon ja Grönlundin lausunnot) ja
b) mahdollisuutta lyhentää ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän välistä aikaa nykyisestä ja tehostaa vaalipäivää koskevaa vaalikampanjointia (Borgin lausunto).

Lausuntona esitän kunnioittavasti seuraavaa:

1. Eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistaminen

Nykytilanne

Viime hallituskaudella säädettiin laki vaalilain muuttamisesta (271/2013), jossa yhdistettiin Kymin ja Etelä-Savon vaalipiirit Kaakkois-Suomen vaalipiiriksi sekä Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan vaalipiirit Savo-Karjalan vaalipiiriksi. Uudistuksen jälkeen vaalipiirien lukumäärä Manner-Suomessa on 12. Uutta vaalipiirijakoa sovellettiin ensimmäisen kerran vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Viime hallituskaudella annettiin myös esitys laiksi perustuslain 25 §:n muuttamiseksi (HE 55/2014 vp.). Esityksen mukaan maassa olisi vähintään 9 ja enintään 12 vaalipiiriä (voimassa olevassa perustuslaissa haarukka on 12-18). Edellinen eduskunta hyväksyi esityksen jätettäväksi lepäämään seuraaviin valtiopäiviin. Nykyinen eduskunta kuitenkin hylkäsi esityksen 23.10.2015 (EK 14/2015 vp.). Samalla eduskunta hyväksyi seuraavanlaisen lausuman:

> Eduskunta edellyttää, että suomalaisen vaalijärjestelmän kehittämiseksi ja vaalilainsäädännön uudistamiseksi käynnistetään parlamentaarinen valmistelu, jossa otetaan huomioon perustuslakivaliokunnan kannanotot. Eduskunta painottaa, että valmistelun tulee olla avointa ja siinä tulee laaja-alaisesti ja ennakkoluulottomasti selvittää erilaisia vaihtoehtoja, joilla parhaiten voidaan lisätä vaalijärjestelmämme toimivuutta ja nostaa äänestysaktiivisuutta, parantaa vaalien suhteellisuutta, pienentää ns. piilevää äänikynnystä ja turvata alueellinen edustavuus.

Eduskunnan ponnen toteuttamiseksi oikeusministeriön on tarkoitus asettaa tämän syyskauden aikana parlamentaarinen työryhmä, jonka jäsenet olisivat eduskunnassa

edustettuina olevien ryhmien nimeämiä. Eduskunnan suurimman ryhmän edustaja toimisi työryhmän puheenjohtajana. Aikaisempien työryhmien tapaan työryhmän sihteerinä toimisi yksi tai kaksi oikeusministeriön virkamiestä. Työryhmään voitaisiin nimetä myös asiantuntijoita, esimerkiksi politiikan tutkijoita ja muita asiasta hyvin perillä olevia henkilöitä.

Vaihtoehtoja suhteellisuuden parantamiseksi

Vaihtoehto 1:

Säilytetään nykyinen menettely, jossa eduskuntavaalit toimitetaan erikseen kussakin vaalipiirissä (omat ehdokkaat, äänestäjät äänestävät vain oman vaalipiirin ehdokkaita, oma vaalitulos) ja jossa eduskunnan koostumus on vaalipiireistä valittavien edustajien summa. Tiedostetaan ja hyväksytään mahdollisuus, jossa puolue A voi saada koko maassa enemmän ääniä (= kannatusta) kuin puolue B, mutta vähemmän kansanedustajapaikkoja ja että sanottu voi koskea myös eniten ääniä saanutta puoluetta. Mahdollisuus tähän on sitä suurempi, mitä erikokoisempia vaalipiirit keskenään ovat ja päinvastoin. Puolueiden valtakunnallisilla äänimäärillä on lähinnä tilastollista merkitystä.

Vaihtoehto 1.1:
Pohditaan vaalipiirien lukumäärää ja kokoa perustuslain 25 §:n rajoissa (= vähintään 12 ja enintään 18 vaalipiiriä). Koska vaalipiirejä on nykyisin 12, tämä tarkoittaisi käytännössä, että jos vaalipiirejä haluttaisiin esimerkiksi yhdistää, vähintään yksi vaalipiiri olisi silloin jaettava kahdeksi. Tavoitteena tulisi olla mahdollisimman tasakokoiset vaalipiirit, jolloin piilevät äänikynnykset vaihtelisivat eri vaalipiireissä mahdollisimman vähän. Tähän liittyen on syytä todeta, että väestötiedot näyttävät tällä hetkellä kehittyvän sellaiseen suuntaan, että Uudenmaan vaalipiiristä tulisi seuraavissa eduskuntavaaleissa valittavaksi jo 36 kansanedustajaa.

Vaihtoehto 1.2:
Pohditaan, mitä muita laskentamenetelmiä kuin nykyistä d'Hondtin menetelmää voitaisiin käyttää. Muita menetelmiä voisivat olla esimerkiksi muut lukusarjamenetelmät, esim. St. Lagües tai kvoottimenetelmät, esim. Hare-Niemeyer. Lisäksi voitaisiin pohtia sitä (lainsäädännöllisesti yksinkertaista ratkaisua), voitaisiinko d'Hondtin menetelmä säilyttää suurissa ja keskikokoisissa vaalipiireissä, mutta ottaa pienissä vaalipiireissä (esimerkiksi niissä, joista valitaan edustajia 10 tai vähemmän) käyttöön suhteellisuutta paremmin edistävä St.Lagüesin menetelmä.

Vaihtoehto 1.3:
Pohditaan sekä vaalipiirien lukumäärän/koon että laskentamenetelmän muuttamista.

Vaihtoehto 2:

Palataan vuonna 2011 kertaalleen hylättyyn malliin, jossa puolueiden koko maassa saamat äänimäärät ratkaisevat niiden paikkamäärät ja sitä kautta eduskunnan koostumuksen. Vaalien tulosta laskettaessa koko maa olisi yhtenä vaalipiirinä. Muutoin ny-

kyiset vaalipiirit (jotka tässä järjestelmässä voisivat olla minkä kokoisia tahansa) säilyisivät ehdokasasettelun ja äänestämisen yksikköinä kuten tähänkin asti ja kaikki kansanedustajat tulisivat valituiksi vaalipiireistä. Menetelmään on mahdollista ja suotavaa liittää valtakunnallinen äänikynnys poliittisen pirstoutumisen ehkäisemiseksi. Äänikynnys olisi kuitenkin koko maassa sama, jolloin myös jokaisen äänestäjän äänellä olisi yhtäläinen painoarvo.

Tämän vaihtoehdon kriittinen piste on se tekninen menetelmä, jolla puolueen valtakunnallisesti saamat paikat jaetaan vaalipiireihin. Hallituksen esityksessä (HE 7/2010 vp) menetelmäksi oli valittu ns. Hare-Niemeyerin kvoottien koonti –menettely, josta PeV lausui mietinnössään (PeVM 11/2011 vp.) mm. seuraavaa:

> Ehdotettu tuloslaskentajärjestelmä on nykyistä järjestelmää huomattavasti monimutkaisempi ja vaikeaselkoisempi. Erityisesti puolueiden ja muiden ryhmittymien saamien edustajanpaikkojen jakaminen vaalipiireihin on monimutkainen ja vaikeasti ymmärrettävä. Vaikeaselkoisuus on äänestäjien näkökulmasta epäkohta, joka voi heikentää järjestelmän legitimiteettiä. Lisäksi laskentamalli voi hidastaa vaalituloksen valmistumista[1]. Muutosten vaikutusten arvioinnissa ovat huomionarvoisia kuitenkin myös ne seikat, jotka eivät muutu: nykyiset vaalipiirit säilyvät ja niistä valittavien ehdokkaiden lukumäärä määräytyy ja ehdokkaat asetetaan kuten aikaisemmin sekä äänestäjät äänestävät edelleen oman vaalipiirinsä ehdokkaita. Äänestäjien ja ehdokkaiden eduskuntavaalien käytännön toimiin uusi järjestelmä ei tuo muutoksia.

Valtakunnalliseen äänimäärään perustuvien paikkojen jakamisessa vaalipiireihin käytettäviä menetelmiä on kuitenkin muitakin. Allekirjoittaneen mielestä edelleen paras menettely on ns. Balinski-Pukelheimin malli, jota vaalialuetoimikuntakin käsitteli vuoden 2008 mietinnössään ja jota käytetään ainakin Sveitsissä. Vuonna 2015 pohdin oikeusblogissa (http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/blogi/Yk2ggLX1z.html.stx) myös Hare-Niemeyerin menetelmän käyttöä. Lisäksi ovat viime vuosina jotkut yksittäiset kansalaiset kehitelleet omia vaihtoehtojaan.

Valtakunnalliseen laskentaan perustuvan mallin käyttöönotto äänikynnyksineen edellyttänee perustuslain 25 §:n muuttamista.

Vaihtoehto 3:

Vaalitoimikunta 2000 käsitteli mietinnössään vuonna 2001 sellaista tasauspaikkajärjestelmää, jossa 189 edustajaa valitaan nykyiseen tapaan (d'Hondtin menetelmää käyttäen) vaalipiireittäin, mutta niiden lisäksi on 10 ns. tasauspaikkaa, jotka jaetaan puolueille (myös d'Hondtin menetelmää käyttäen) niiden koko maassa saamien äänien perusteella. Saadakseen tasauspaikkoja puolueen tulee ylittää 3 %:n valtakunnallinen äänikynnys. Tätä mallia voitaneen pitää jonkinlaisena vaihtoehtojen 1 ja 2 välimuotona. Myös tämän mallin käyttöönotto edellyttänee perustuslain 25 §:n muuttamista.

[1] PeV:n näkemys vaalituloksen valmistumisen hidastumisesta, joka ei perustunut ainakaan oikeusministeriön antamiin tietoihin, oli väärä: laskenta ei olisi käytännössä hidastunut lainkaan.

2a. Ehdotus, jonka mukaan äänestäjä voisi äänestää halutessaan pelkästään puoluetta

Joissain viime vuosina julkaistuissa eduskuntavaalitutkimuksissa[2] on yhtenä syynä äänestämättömyyteen tullut esille, että äänioikeutettu ”ei ole löytänyt itselleen sopivaa ehdokasta”.

Syystä on johdettu olettamus, jonka mukaan äänioikeutettu olisi ehkä saattanut käyttää äänioikeuttaan, jos se oli ollut mahdollista siten, että hän olisi äänestänyt vain puoluetta[3], mutta ei ketään yksittäistä ehdokasta. Tästä olettamuksesta puolestaan on johdettu ehdotus, jonka mukaan äänestäjän tulisi voida äänestää niin halutessaan pelkästään puoluetta.

Nykytilasta

Nykyinen vaalijärjestelmämme on henkilövaalin ja puoluevaalin yhdistelmä. Äänestäjä äänestää yhtä ehdokasta ja koska ehdokas on useimmiten jonkin puolueen ehdokas, hän tulee äänestäneeksi samalla myös puoluetta. Vaalien tulos määräytyy ensisijaisesti puolueille annettujen äänten mukaan ja toissijaisesti ehdokkaille annettujen äänten mukaan: ensin vertaillaan puolueiden saamia äänimääriä ja sen jälkeen kunkin puolueen sisällä ehdokkaiden saamia äänimääriä.

Äänestäjän on siten ”pakko” äänestää jotakuta ehdokasta. Mutta toisaalta hän voi jo nytkin äänestää ”pelkästään puoluetta” valitsemalla esimerkiksi satunnaisesti puolueen listalta jonkun ehdokkaan. Lisäksi jokainen äänestäjä pystyy esimerkiksi arvioimaan, ketkä listan ehdokkaat eivät varmasti pääse läpi, jolloin tällaisen ehdokkaan äänestäminen on käytännössä sama kuin puolueen äänestäminen.

Ehdotuksen sisällön tarkastelua

Ehdotuksen mukaan äänestäjä saisi valita kahdesta tavasta äänestää: äänestäisikö hän
a) nykymenetelmän mukaisesti sekä ehdokasta että puoluetta vai
b) pelkästään puoluetta.

Valitessaan vaihtoehdon a hän käyttäisi äänioikeuttaan täysimääräisesti: hän äänestäisi puoluetta X ja haluaisi, että sen puolueen ehdokkaista nimenomaan hänen äänestämänsä ehdokas Y tulisi valituksi. Valitessaan vaihtoehdon b äänestäjä vapaaehtoisesti luopuisi osasta äänensä voimaa: hän äänestäisi vain puoluetta, mutta ei ottaisi kantaa siihen, kenen sen puolueen ehdokkaan pitäisi tulla valituksi. Hän jättäisi sen muiden (niiden, jotka äänestävät vaihtoehdon a mukaisesti) päätettäväksi.

Ehdotusta voidaan nykyisen vaalijärjestelmämme valossa pitää jossain määrin epäselvänä, koska esimerkiksi eduskuntaan valitaan vaaleissa henkilöitä (kansanedustajia), ei puolueita. Niissäkin maissa, joissa on käytössä ns. pitkien listojen järjestelmä ja joissa äänestäjä siis äänestää puoluetta, puolue itse on laittanut ehdokkaat läpimenojärjestykseen[4], jolloin äänestäjälle on selvää, ketkä ehdokkaat tulevat valituiksi.

---

[2] Esim. Vaalit ja demokratia Suomessa (eduskuntavaalit 2003), toim. Heikki Paloheimo (2005), s. 143-144; Vaalit yleisödemokratiassa (eduskuntavaalit 2007), toim. Sami Borg ja Heikki Paloheimo (2009), s. 166-167.

[3] Tässä muistiossa sana ”puolue ” tarkoittaa myös yhteislistaa.

[4] Ruotsissa on käytössä pitkien listojen järjestelmä, mutta siten muunneltuna, että äänestäjällä on mahdollisuus äänestää myös yksittäistä ehdokasta. Jos ehdokas saa vähintään 5 % listan kaikista äänistä, hän nousee listalla valituksi. Ehdo-

Ehdotus lähentäisikin nykyjärjestelmää joiltain osin pitkien listojen suuntaan. Ehdotuksessa listan järjestystä ei kuitenkaan määräisi puolue, vaan ne äänestäjät, jotka äänestävät ehdokkaita (ja siinä tilanteessa, että ehdokkaiden saamat äänimäärät olisivat samat, arpa).

Perustuslain 25 §:n 1 momentin mukaan äänioikeus [eduskuntavaaleissa] on yhtäläinen. Tämä tarkoittaa yleisesti ottaen sitä, että kullakin äänioikeutetulla on käytössään sama määrä ääniä, yleensä yksi ääni. Ehdotus näyttäisi täyttävän tämän vaatimuksen. Kullakin äänestäjällä olisi edelleen käytössään yksi ääni. Äänestäjä kuitenkin voisi käyttää ääntään - oman valintansa mukaan ja vapaaehtoisesti - kahdella eri tavalla, joko täysimääräisesti tai vailinaisesti.

Ehdotuksen käytännön toteuttamisesta

Mikäli halutaan, että äänioikeutetulle annettaisiin nimenomainen oikeus äänestää vain puoluetta, mutta ei ketään ehdokasta, on se teknisesti järjestettävissä. Ehdokaslistojen yhdistelmään voidaan esimerkiksi varata kunkin puolueen listan alkuun numero pelkästään puolueelle[5]:

Kansallinen Kokoomus r.p.	**Suomen Keskusta r.p.**	**Perussuomalaiset r.p.**	**Vihreä liitto r.p.**
2 Ääni puolueelle	6 Ääni puolueelle	10 Ääni puolueelle	14 Ääni puolueelle
3 Virta, Aino	7 Veteli, Kaino	11 Aho, Mauno	15 Byxor, Inga
4 Niemi, Kustaa	8 Joki, Alma	12 Hultti, Elma	16 Alanen, Ylermi
5 Laakso, Yrjö	9 Linna, Laina	13 Huikkanen, Sylvi	17 Urpo, Lyyli

Äänestäjä, joka haluaisi äänestää esimerkiksi Perussuomalaisia, mutta ei ketään sen puolueen ehdokasta, piirtäisi yllä olevassa esimerkissä äänestyslippuunsa numeron 10.

kasäänten antaminen on Ruotsissa jäänyt vähäiseksi. Se onkin selkeä poikkeus sikäläiseen pääsääntöön eli siihen, että äänestäjä äänestää vain puoluetta.

[5] Toinen toteutusvaihtoehto olisi, että äänestäjälle annetaan kaksi äänestyslippua, yksi ehdokkaan äänestämistä varten ja toinen puolueen äänestämistä varten. Pelkästään puoluetta äänestävä täyttäisi vain jälkimmäisen. Kahden lipun menetelmä johtaisi todennäköisesti kuitenkin teknisiin sekaannuksiin.

Vaalien tulos laskettaisiin seuraavasti. Oletetaan, että edellä olleen esimerkin mukaisesti vaaleissa annettaisiin ääniä seuraavasti (äänimäärä hakasuluissa) ja vaalipiirissä olisi täytettävänä viisi (5) paikkaa:

Kansallinen Kokoomus r.p.	**Suomen Keskusta r.p.**	**Perussuomalaiset r.p.**	**Vihreä liitto r.p.**
2 Ääni puolueelle [5]	6 Ääni puolueelle [3]	10 Ääni puolueelle [9]	14 Ääni puolueelle [2]
3 Virta, Aino [9]	7 Veteli, Kaino [3]	11 Aho, Mauno [2]	15 Byxor, Inga [6]
4 Niemi, Kustaa [3]	8 Joki, Alma [5]	12 Hultti, Elma [1]	16 Alanen, Ylermi [8]
5 Laakso, Yrjö [12]	9 Linna, Laina [7]	13 Huikkanen, Sylvi [1]	17 Urpo, Lyyli [8]
Yhteensä 29 ääntä	Yhteensä 18 ääntä	Yhteensä 13 ääntä	Yhteensä 24 ääntä

Vertausluvut:

KOK: Laakso 29, Virta 14,5, Niemi 9,6.
KESK: Linna 18, Joki 9, Veteli 6.
PS: Aho 13, Hultti (arvottu sijalle 2) 6,5, Huikkanen 4,3.
VIHR: Urpo (arvottu sijalle 1) 24, Alanen 12, Byxor 8.

Vertausluvut suuruusjärjestyksessä:

Laakso (KOK) 29
Urpo (VIHR) 24
Linna (KESK) 18
Virta (KOK) 14,5
Aho (PS) 13
---------- (valintaraja)
Alanen (VIHR) 12
Niemi (KOK) 9,6
j.n.e

Esimerkissä pelkästään puolueille annettiin 19 ääntä eli 22,6 % kaikista annetuista äänistä. On kuitenkin oletettavaa, että todellisuudessa pelkästään puoluetta äänestävien osuus jäisi huomattavasti tätä pienemmäksi.

Tuloksen laskennassa huomioitavaa

Ehdotus perustunee olettamukseen, että suurin osa äänestäjistä äänestää kuten nykyisinkin sekä ehdokasta että puoluetta. Mutta kuten edellä olevasta esimerkistä havaitaan, voisi ehdotuksen mukaisessa tuloslaskennassa ainakin teoriassa syntyä tilanteita, joissa (pelkästään) puolueelle on annettu enemmän ääniä kuin sen ehdokkaille. Matemaattisesti tässä ei olisi ongelmia, koska yhdenkin äänen erot riittävät siihen, että ehdokkaat saadaan paremmuusjärjestykseen. Ja tasatilanteita varten vaalilaissa on jo nyt säännös arvan käytöstä. Siinäkin teoreettisessa tilanteessa, jossa listan kaikki äänet on annettu puolueelle, 0 ääntä saaneiden kesken arvottaisiin läpimenijä tai läpimenijät, jos puolue paikan saisi. On mahdollista, että jos ehdokkaille annetut äänet merkittävästi vähentyvät, arvonnat lisääntyvät nykyisestä.

Ehdokkaiden näkökulmasta

Ehdotuksen seurauksena saattaa olla, että jos ehdokkaille annetut äänet vähentyvät, äänimäärien väliset erot voivat pienentyä. Tämä voi lisätä ehdokkaiden sisäistä kilpailua. Läpimennyt ehdokas saattaa ratketa hyvinkin pienellä marginaalilla.

Vaaliviranomaisten näkökulmasta

Vaaliviranomaisille ehdotuksen aiheuttama muutos olisi pieni. Vaalipiirilautakunta tai kunnan keskusvaalilautakunta tarkistaisi edelleen ehdokkaiden vaalikelpoisuuden ja arpoisi listojen keskinäisen järjestyksen ehdokaslistojen yhdistelmässä. Ehdokaslistojen yhdistelmää laadittaessa puolueille varattaisiin aina puolueen ensimmäinen numero ja puolueen ehdokkaille sitten seuraavat numerot.

Ehdotuksen käyttöönotto edellyttäisi muutoksia vaalilain useisiin pykäliin (ainakin 41, 51, 58, 76, 78, 85, 87 ja 88 §:t). Vaalitietojärjestelmään tarvittaisiin myös joitakin pienehköjä muutoksia.

Ehdotuksen toteuttaminen edellyttäisi myös merkittävää panostusta äänioikeutetuille annettavaan tiedotukseen, koska nykyinen äänestämismenettely on ollut käytössä jo 62 vuotta. Myös puolueiden olisi hyödyllistä ottaa uudistus kampanjoinnissaan huomioon.

Loppuarvio

Ehdotusta siitä, että äänioikeutettu voisi nimenomaisesti äänestää pelkästään puoluetta, ei ketään ehdokasta, voitaneen pitää osittain tarpeettomana, koska nykyinenkin järjestelmä mahdollistaa äänioikeutetulle puolueen äänestämisen.

Vaaleilla valittavat toimielimet, kuten eduskunta, koostuvat vaaleissa asetetuista ehdokkaista, eivät puolueista. Äänestäjän tehtävä vaaleissa on ottaa kantaa siihen, ketkä ehdokkaat toimielimeen valitaan. Nykyjärjestelmässä se tapahtuu äänestämällä ehdokasta ja puoluetta samalla kertaa. Ehdotus hämärtäisi vaalijärjestelmäämme jonkin verran, koska siinä jätetään teoriassa avoimeksi se, ketkä ehdokkaat valitaan.

2b. Mahdollisuudesta lyhentää ennakkoäänestyksen päättymisen ja vaalipäivän välistä aikaa

Nykytila

Ennakkoäänestysaika kotimaassa kestää seitsemän päivää alkaen keskiviikosta 11. päivästä ennen vaalipäivää ja päättyen tiistaina 5. päivänä ennen vaalipäivää. Vuoden 1994 presidentinvaaliin saakka ennakkoäänestysaika kesti 14 päivää eli se alkoi viikkoa nykyistä aiemmin. Kyseisestä presidentinvaalista saadut kokemukset kuitenkin osoittivat, että viikon vähennys ennakkoäänestysaikaan ei lainkaan vähentänyt ennakkoon äänestäneiden määrää, päinvastoin: ennakkoon äänestäneiden määrä oli ennätyksellisen korkea. Viikon vähennys myös säästi merkittävästi ennakkoäänestyksen kustannuksia. Vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen yhden viikon ennakkoäänestysaika otettiin käyttöön kaikissa muissakin vaaleissa.

Ennakkoäänestysaika asetuksella määrätyissä Suomen edustustoissa ja niiden toimipaikoissa kestää neljä päivää alkaen keskiviikosta 11. päivästä ennen vaalipäivää ja päättyen lauantaina 8. päivänä ennen vaalipäivää. Myös ennakkoäänestysaika edustustoissa oli vuoden 1995 eduskuntavaaleihin saakka viikkoa nykyistä pidempi. Ennakkoäänestys suomalaisissa laivoissa voidaan aloittaa jo 18. päivänä ennen vaalipäivää, mutta se lopetetaan samaan aikaan kuin ennakkoäänestys edustustoissa.

Ennakkoon äänestäneiden määrä kääntyi selvään nousuun 1980-luvun lopulla ja vakiintui 1990-luvulla suosituksi äänestämismuodoksi. Nykyisin ennakkoon äänestää, vaaleista riippuen, noin 40-45 prosenttia äänestäneistä.[6]

Ennakkoäänestyksen päättymisen ja vaalipäivän väliin jää neljä päivää (ulkomaan ennakkoäänestyksen osalta seitsemän päivää). Nykyisen vaalijärjestelmän puitteissa tähän on pääasiassa kolme syytä:

1) Vaalien alustava tulos on meillä perinteisesti saatu täydellisenä selville jo vaalipäivän iltana. Silloin kaikki ennakkoäänet ja vaalipäivän äänet on alustavasti laskettu. Vaalipäivän äänestyksen päättymisen jälkeen ei laskentaan voi enää tulla mitään lisä-ääniä. Tätä varten vaalilaissa on säädetty, että vain ne ennakkoäänestykset huomioidaan, jotka ovat saapuneet kuntien keskusvaalilautakuntiin vaalipäivää edeltävänä perjantaina kello 19 mennessä. Sen jälkeen mahdollisesti saapuvat ennakkoäänestykset jätetään ottamatta huomioon. Tämä mahdollistaa sen, että ennakkoäänten tarkka lukumäärä on tiedossa, kun ennakkoääniä aletaan laskea vaalipiirilautakunnissa tai kunnallisvaalien osalta keskusvaalilautakunnissa vaalipäivänä siten, että ennakkoäänestyksen tulos voidaan julkistaa heti vaalihuoneistojen sulkemisen jälkeen kello 20. Sekä äänestäjät että ehdokkaat voivat luottaa siihen, että vaalipäivän jälkeen ei enää tule mistään uusia ääniä, jotka voisivat muuttaa vaalitulosta. Myös vaalipäivän jälkeisenä päivänä aloitettavassa tarkastuslaskennassa otetaan huomioon vain vaalipäivänä annetut äänet.

Jotta mahdollisimman moni ennakkoäänestys voitaisiin ottaa huomioon, on ollut syytä jättää ennakkoäänestyksen päättymisen jälkeen riittävästi aikaa siihen, että viimeisetkin ennakkoäänet saapuvat keskusvaalilautakuntiin perjantaihin kello 19

[6] Ainoan kerran ennakkoäänestäneiden osuus on ollut vaalipäivänä äänestäneiden osuutta suurempi vuoden 2012 presidentinvaalin toisessa vaalissa (53,2 %).

mennessä. Esimerkiksi tiistai-iltana Rovaniemellä annettu ennakkoääni saattaa saapua postitse äänestäjän kotikuntaan Helsinkiin vasta torstaina.

2) Ennakkoäänestyksen jälkeen vaalipäivänä äänestyspaikoissa käytettävät vaaliluettelot on päivitettävä siten, että ennakkoon äänestäneet merkitään niihin äänestäneiksi, jolloin vaalipäivän äänestyksen alkaessa on täysi varmuus siitä, että kukin äänestäjä voi äänestää vain yhden kerran. Jos henkilö on äänestänyt ennakkoon, hänen nimeään ei löydy enää vaalipäivänä vaaliluettelosta.

3) Ennakkoäänestyksen perimmäinen tarkoitus on antaa äänestysmahdollisuus niille äänioikeutetuille, jotka ovat vaalipäivänä estyneitä äänestämästä esimerkiksi matkan tai työn takia. Näissä tapauksissa on hyvä, että ennakkoäänestysmahdollisuus ulottuu riittävän kauaksi taaksepäin vaalipäivästä, jotta mahdollisimman moni äänioikeutettu voi hyödyntää ennakkoäänestysmahdollisuutta.

Yleisesti ottaen ennakkoäänestysjärjestelmä on osoittautunut toimivaksi. Vaaliteknisessä mielessä nykyisen järjestelmän puitteissa ei käytännössä ole mahdollista pienentää viimeisen ennakkoäänestyspäivän ja vaalipäivän välistä aikaa ilman merkittävää riskiä siitä, että joitain ennakkoäänestyksiä joudutaan myöhästyneinä jättämään huomioon ottamatta.

Vaalien aikataulu ja kampanjointi

Nykyinen järjestelmä, jossa on siis ensin seitsemän päivän ennakkoäänestys, sitten neljän päivän tauko ja lopuksi vaalipäivän äänestys, saattaa kuitenkin aiheuttaa sen, että vaalikampanjointia ja vaalitiedotusta on jossain määrin hankala kohdistaa eri äänioikeutettuihin. Esimerkiksi perinteisesti merkittävät TV:n suuret vaalikeskustelut käydään vasta ennakkoäänestyksen päätyttyä, jolloin ehkä jopa 45 prosenttia äänestävistä on jo käyttänyt äänioikeutensa.

Vaalikampanjat aloitetaan käytännössä suurella teholla heti kun ehdokkaat saavat järjestysnumeronsa (presidentinvaalissa 38. päivänä ja muissa vaaleissa 31. päivänä ennen vaalipäivää). Vaalilaissa kampanjoinnille ei aseteta muita rajoitteita kuin se, että ennakkoäänestyspaikalla ja vaalipäivän äänestyspaikalla eikä niiden välittömässä läheisyydessä saa kampanjoida (VaaliL 56.1 § ja 72.1 §). Tämä rajoite on mielestäni nykyaikanakin edelleen perusteltu eikä käsittääkseni käytännössä vaikeuta kampanjointia millään tavalla. Se, että vaalipäivänä ei kampanjoida missään eikä mitenkään, ei joudu vaalilain sääntelystä, vaan käytäntö perustuu puolueiden keskinäiseen sopimukseen, mutta voi osin johtua myös siitä käytännön seikasta, että panos-tuotos –suhteessa vaalipäivän kampanjointi ei liene enää kovin kannattavaa.

3. Muuta

Professori Paloheimon lausunnossa ehdotetaan vaaliliittojen kieltämistä. Tätä on ehdotettu useasti aiemminkin. Vaaliliittoja puoltavana tekijänä on katsottu olevan sen, että se saattaa antaa pienillekin ryhmille mahdollisuuden tavoitella läpimenoa pienissä vaalipiireissä. Ei-puoltavana tekijänä on esitetty, että vaaliliitot hämärtävät vaaliasetelmaa äänestäjän näkökulmasta. Molempia argumentteja voidaan mielestäni pitää relevantteina. Vaaliliittojen käytännön merkitys on kuitenkin viimeisimmissä vaaleissa vähentynyt takavuosista, jolloin eräs puolue hankki kansanedustajia lähes yksinomaan niiden avulla. Esimerkiksi vuoden 2015 eduskuntavaaleissa koko maassa solmittiin enää vain seitsemän kahden puolueen vaaliliittoa, joista tosin yhdessä vaaliliiton klassiset tavoitteet toteutuivat (isompi puolue sai 4 paikkaa ja pienempi yhden).

Paloheimo esittää myös, että kunnan pormestarin suoraa vaalia ei tulisi mahdollistaa. Tästä olen hänen kanssaan täysin samaa mieltä. Paloheimon perusteiden lisäksi olen sitä mieltä, että nyt kun seuraavien kuntavaalien yhteydessä (2021) tultaneen toimittamaan myös maakuntavaalit, jo kolmannen äänestysvalinnan tekeminen samalla kertaa tulisi olemaan useimmille äänestäjille aivan liikaa – niin henkisesti kuin teknisestikin. Edustuksellinen demokratia saattaa menettää kannatustaan entisestään, jos äänestäjän pitää samanaikaisesti perehtyä usean eri vaalin erilaisiin teemoihin. Myös kunnan selkeän toiminnan kannalta on mielestäni perusteltua, että kunnassa on vain yksi kiistaton, kuntalaisten suoraan valitsema vallankäyttäjä: valtuusto.

_____